

Egyenruha, felszerelés és fegyverzet előírás az 1849/49-es szabadságharc honvédgyalogsága hagyományörzői számára

Jelen segédlet a Magyar Huszár és Katonai Hagományörző Szövetség küllemi és alaki minősítő vizsgájához készült az eredeti szabályzatok, leírások felhasználásával, és az egységesített hagyományörző gyakorlat figyelembe vételével.

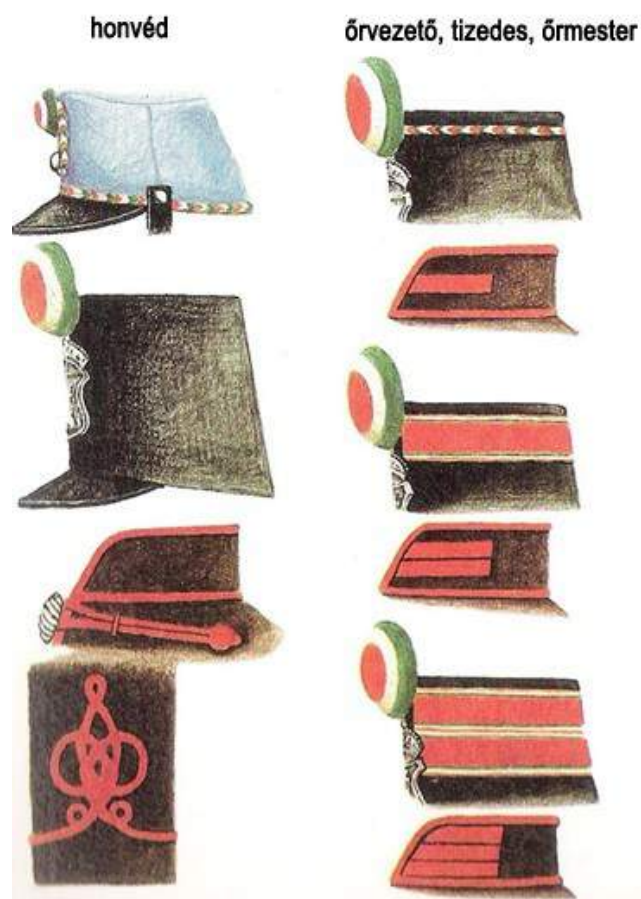
I. Gyalogos honvédek, altisztek

Egyenruha:

1. Csákó, tábori sapka

A csákó fekete posztóból, elöl 15,8 cm, hátul 16,5 cm magasságú, felső karimája 1,3 cm-el kisebb alsó nyílásánál, amely a fejméret nagyságához igazodik. Alsó peremén bőr fejszija, alul rohamszija van rögzítve. Elöl a peremre rögzítve van a háromszínű nyírott gyapjából készült csákórózsa, melynek átmérője 5,3 cm. A heraldika szabályai szerint (belülről kifelé olvasandó a kokárda) középen a piros szín, majd a fehér és kívül a zöld szín a helyes és javasolt változat, de mivel a szabadságharcban is vegyesen szerepelt, az előírás, hogy csapaton belül egységes legyen. **Szövetségi ajánlás: Hosszútávon a heraldika szabály szerint szükséges egységesíteni.** A csákó elején, középen 9,2 cm hosszú pakfongból készült honi címér van rögzítve. Az őrzető ragjelzéseként fent a karima alatt 1,3 cm-re egy nemzeti háromszínű zsinór van körülvarrva. A csákón szereplő további rangjelzéseket az alábbi ábra mutatja:

A tábori sapka búzavirágkék színű posztóból készült (a nadrág színével egyezzen!), nem merevített sapka (egyes zászlóaljknál veres és fehér színű változatok is voltak). Az elején fenn nemzetiszínű rózsza, alul a simléder felett fekete bőr rohamszija, a sapka alsó peremét nemzetiszínű zsinórzat szegélyezi. Ugyanilyen zsinórból készült gombhurok fogja körül a rózsza alá varrt fehér gombocskát is.

Csákópaszományok és rangjelzések (a sávok alulról indulnak, az ábrán tévesen szerepel, a tizedesi csákón fordított csákórózsa színek szerepelnek)

2. Atilla

A honvéd gyalogosok egyenruhája magyaros volt, kabátként kávébarna színű atillát hordtak, amely mellrészét a legénységnek hat, piros színű, egyenes vezetésű, makk fonadékban végződő zsinórpár díszítette.

A 6 pár veres négyszögzsínórt 6 db hosszú tekert pakfong somgomb kapcsolja össze. A legfelső mellzsinór egyik oldalhossza az előírás 11,9 cm, a legalsóé 6,6

cm. A jelenlegi hagyományörző gyakorlat általában a tiszti 22 cm/12 cm-t követi, javasolt az eredeti méretek betartása.

A zsinórok közötti függőleges távolság 8 cm. Az atilla hossza a leeresztett kar középső ujjá végéig ér. Hátul egy szál zsinór fedezi a varrást és szárával együtt 18,5 cm hosszú vitézkötéssel végződik. Az altiszti rendfokozatokat a gallérra varrt meggypiros színű paszományok (1 db: őrzetető, 2 db: tizedes, 3 db: őrmester) száma jelezte.

3. Nadrág

A szűk magyar nadrág búzakék posztóból, veres zsinórzattal készül. A nadrág szára a lábszárhoz simul, alsó hasítékát kapcsok fogják össze. A nadrág oldalán 5 mm vastag meggypiros színű zsinór fut végig, a nadrág elején függőlegesen fentről lefelé szintén, amely a combok tengelyében 10 cm magas vitézkötést képez. A nadrág bakancsba történő betüresére külön is figyeljünk!

4. Bakancs

A magyar bakancs (eredetileg egy kaptafára készült) fekete vagy barna színű bőrbakancs (**Csapaton belül egységesen azonos színben!**), amelybe a szűk magyar nadrágot betűrve hordták. **Szövetségi ajánlás: Hosszútávon a bakancs színét feketére szükséges egységesíteni.** A fűző egy bőrszija, amely alul rögzítve van, felül visszahajtják a szíjazás alá. **A fűző ne lógjon ki sehol!**

5. Alsóing

Egyszerű kivitelű, bő szabású, vászonból készült ruhadarab. Magas állónyaka egy gombbal záródott. **A katona rendezvényeken ne vetkőzzön neki (pihenő, étkezés során sem), az atillát ne vegye le, még ha szabályos fehér inget is hord alatta.**

6. Köpeny, kesztyű

A 7 gombos, egy soros köpeny világosszürke posztóból készül. Gallérja lehajtvá, háta közepén hátránc van, a köpeny alul 18 cm magasan fel van hasítva. Ujja 12 cm hosszan visszahajtvá, kezelőt alkot. Mindkét vállán 3-3 cm széles vállszalag van, ugyanilyen széles pánt fogja össze derékban a köpeny hátát. A legénység télen négyujjas fehér posztókesztyűt viselt, melynek vége szív alakban végződött, a csuklónál 3,9 cm hosszan egy hasíték volt. A kesztyű hossza 28,9 cm, szélessége 12,5 cm. Béletlen kivitelben készült. **Nem tartozik a kötelező felszeréshez, de hideg időben az egységesség miatt szükséges lehet a viselete.**

7. Nyakravaló

A nyakvédő bőrből készült, réz csattal. Erre húzták rá a finomvászonból készült elől fekete anyagot fehér szegés nélkül. Katonánként kettő darab volt rendszeresítve, hogy mosni lehessen. Méretei: 31,56 cm vagy 35,5 cm hosszú és 5,26 vagy 6,57 cm széles. Táborban elegendő volt csak a vászonból készített nyakvédő viselése, harchelyzetben azonban a bőrből készített kivitel volt alkalmazásban. A hagyományörző gyakorlatban nyakvédőként elfogadott a fekete színű selyemsál is. **A veresi csapat tud beszerzési forrást a hármás rézcsatthoz, így korhű másolat hamarosan készülhet.**

Felszerelés, fegyverzet:

Az egyenruhákhoz szervesen kapcsolódtak a különböző kiegészítő szerelvények, mint például a szíjazatok, és persze a fegyverzet is. A gyalogosok a vállon átvette balról jobbra hordták a tölténytáskát, jobbról balra pedig a szuronyt.

8. Bajonett-átvetőszíj

A bajonett-átvetőszíj feketére festett zergebőrből és a bőr alapjából álló tartószíjból áll, amelyre egy erős maradékébőrből vágott rövid zsebet varrtak, kívülről nem látható varrással. A befelé fordított hüvelyboríték varrása sem látható, ebbe egy gyenge bőrmaradékból készült hurok (a gombhoz) van belevarrva, ami a köpeny bal oldali derék-gombjába van erősítve és a hüvelyt az elcsavarodásban megakadályozza. A tok felső nyílása dupla öltéssel van steppelve, ami egyszersmind a csatot és az alatta lévő lapot is a hátfalhoz erősíti. A csat felül félköríves és ellaposított, tüskével ellátott. A tok külső oldalán, a steppelés közelében helyezkedik el egy, a bajonett hüvelykamójának szánt lyuk. Az altisztek a szuronyval közös papucsban hordták az altiszti kardot.

9. Tölténytáska (töltér)

Az 1840M típusú tölténytáskát (tokmány, töltér) a bal vállon átvett 6,6 cm széles fekete szíjon hordták. A töltér 36,8 cm hosszú, 10,5 cm széles 13,2 cm magas, fedele fekete bőrből készült és 2,5 cm-el kiejebb nyúlik a ládánál. Ebben a kiképzésnél 20, harchelyzetben 60 töltést hordtak. Elfogadott a napóleoni korszak tölténytáskája is.

10. Hátbörönd (bornyú)

A legénység a tartalék ruházatot és egyéb személyes cikkeit szörmés borjúbőr hátböröndben hordták, melynek két feketére festett vállszíját a mellrészén egy keresztshíj kötötte össze. Ennek a tetejére az összehajtott köpenyt vagy takarót a két szélső, 71 cm hosszú és 4,55 cm széles szíjjal málházhatták. A hátbörönd méretei: 23,76 x 33,66 x 12 cm. A hátböröndre felcsatolható a tartalék bakancs, sátorcövekek, fa evőtányér és ivókupa is. **A bornyú szabályzat szerinti pontos leírását a közelmúltban sikerült megszerezni, a csapatok folyamatosan cserélik a régi, nagyobb méretű kivitelüket, így a küllemi vizsgán az ebből származó méretbeeli eltéréstől eltekinteni szükséges.**

11. Kenyérzsák

Ez egy színezetlen zsávolanyagból készült tarisznya, amelyben a legénység a kiosztott hideg élelmet, valamint dohányt és egyéb holmit tartott. Minden esetben viselendő volt. Méretei: 35,5 cm széles, 34,2 cm mély és a fedlapja 9,75 cm. A hordszíj hossza 115,6 cm.

Honvédgyalogos menetfelszerelésben(még a régi típusú bornyúval):

12. Puska

A honvédsereg legnagyobb számban használt lőfegyvere az 1842 M Augustin-rendszerű, elöltöltős, gyutacsos gyalogsági puska volt. Kémiai gyújtású, modern fegyvernek számított, de még sima csővel készült, a fegyver lőportöltetének gyújtását végző gyutacsos perkussziós lakatú volt. A kakas kalapácsként működött, a serpenyő átalakulva fogadta be a durranóhiganyt tartalmazó fémhengerkét. Nagyobb számban használták a honvédseregnél a korábbi kovás típusokat, az 1798 M puskából kialakított 1807 M, 1828 M és 1838 M típusú puskákat. A cső űrmérete azonos maradt (17,6 mm), azonban a cső hossza rövidebb lett. A puskaszíj 3,94 cm széles, 157,8 cm hosszú erős fekete bőrből, lehetőleg egy darabból vágva vagy belső varrással összevarrva úgy, hogy a toldott darab a fegyver felé, befelé essen és 49,97 cm-nél ne legyen hosszabb.

13. Szurony

Általában a Laukart-rendszerű, 1798M, 1799 M és 1838 M négyélű döfőszuronyokat használtak. Az 1842 M Augustin puskákhoz vágószuronyokat is alkalmaztak, amelynek széles, kard formájú pengéje hosszabb volt a döfőszuronyokénál. A vadászalakulatoknak rövidebb fegyvereik voltak, ezért hosszabb, vadászkes formájához hasonló szuronnal használták.

14. Altiszti kard

Az 1836 M gyalogsági szablyát a honvédzászlóaljaltisztjei, illetve a zászlósok, dobosok használták. Aránylag rövid (650 mm), de szélesebb (32-34 mm), ívelt pengéjű, markolata kissé a tiszti szablyához hasonló, felül előrehajló, „S” alakú kengyellel. Fekete bőrhüvelyét sárgaréz szerelékekkel erősítették meg. Az altisztek a szuronnal közös papucsban hordták a bal oldalukon, a jobb vállon átvetett széles fekete szíjon. **Beszerezési forrás: Perutek István:** <http://perutek.hupont.hu/2/magyar-kardok> – 11.sz.

Zászlótartó

A honvédzászlóalj zászlótartója részére vállöv volt rendszeresítve, mely megkönnyítette a zászló hordozását. A bal vállon hordta a fekete bőrből készült vállövet, de sokszor használták a honvédek a lovasság számára előírt díszes vállövet is. A jobb vállon hordott átvetoszjij papucsában 1836 M típusú altiszti kard volt a fegyverzete, amely önvédelmi célt szolgált. A zászlós altiszti, általában őrmesteri rangban szolgált.

A honvédzászló 179 x 126 cm nagyságú fehér selyemből készült, oldalain 15 cm magas vörös és zöld lángnyelvekkel. Előlapján az országcímerrel és a zászlóalj nevével, jelmondatával, hátlapján a Madonna képével. A nemzetiszínű nyél lándzsszerű fémcúcsára a címet, másik felére az uralkodói V.F. névjelet vészték. A trónfosztás után a korona helyébe koszorúval övezett kard került.

Századdobos

A századdobos széles fekete bőr szíjon hordta a dobot, a szíjazaton lehetett a dobverőket rögzíteni. A szabadságharcban a zászlók alá tóduló sok önkéntes között tömérdek kiskorú is akadt, az élelmesebbje bekönyörögte magát a dobosok közé. Szálfegyvere a zászlóshoz hasonlóan az 1836 M típusú altiszti kard volt, melynek hordszíját a dobszíjjal azonosan a jobb vállon hordta. A vállakon a sorgyalogosi egyenruha mintájára „fecskefészek” rangjelzés volt.

Zászlótartó

A 9. honvédzászlóalj veressipkás katonája

Az elitegységek katonái: honvédvadász és gránátos

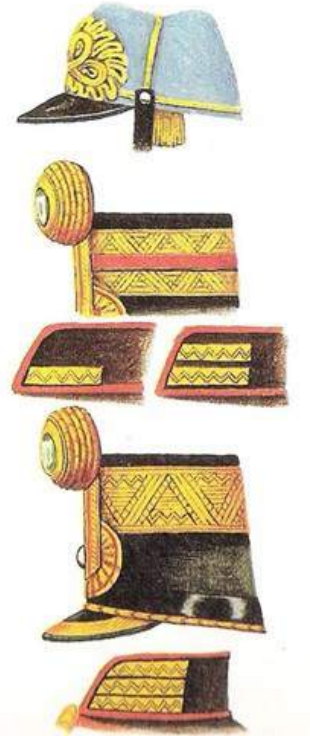
Gyalogos főtisztek

Egyenruha, szolgálati jelvények és fegyver:

1. Csákó, tábori sapka

A tisztek csákómérete megegyezett a legénységével, elől 15,8 cm, hátul 16,5 cm magasságú, felső karimája 1,3 cm-el kisebb alsó nyílásánál, amely a fejméret nagyságához igazodik. Elöl a peremre rögzítve van a csákórózsa, melynek átmérője 5,3 cm. A csákórózsa a tisztek esetében változatos volt: nemzetiszínű, az uralkodó VF betűjele, a trónfosztás utáni korona nélküli címeres változatok ismertek. A szemernyő leálló és 4 cm szélességű. Hátul 9,2 cm magasságú fényes védbőr. Rohamszíj 2,6 cm szélességű fényes bőrből készül. A csákón szereplő rangjelzéseket (hadnagy és főhadnagy, il. Százados) az ábra mutatja:

A panyókás tiszti tábori sapka búzavirágkék színű posztóból készült, nem merevített sapka, ahol a felső vége oldalt lazán lelógott. A hegyes, hálósipkára emlékeztető fejfedő visszacsukló hegyéről aranybojt csüngött le, a homlokrészét pedig aransújtásból varrott vitézkötés díszítette.

Különböző főtiszti csákóváltozatok, a szabadságharcban rengeteg változat előfordult:

2. Atilla

A tisztek a legénységgel azonos színű, kávébarna színű atillát hordtak, amely mellrészét hat, meggypiros színű, két végén hurkolt, levartt zsinórpár díszítette. A hurok felső hajlatát piros-arany szövésű galambkosár fedte. A tiszti atillánál a pakfon somgombok helyett arany és vörös fonalú szőtt 4 cm hosszú gombokat használtak. A legfelső mellzsinór egyik oldalhossza 22 cm (vállig érő zsinórzatot írt elő a szabályzat), a legalsóé 12 cm. Az atilla hossza a leeresztett kar középső ujja végéig ér. Hátral egy szál zsinór fedezi a varrást és szárával együtt 18,5 cm hosszú vitézkötéssel végződik. A főtiszti rendfokozatokat a gallérra varrt arany színű paszományok (1 db: hadnagy, 2 db: főhadnagy, 3 db: százados) száma jelezte.

3. Nadrág

A tiszti pantallót a szabályzat „búzavirág szín bő magyar nadrágnak” nevezte. A tisztek zöme viszont a régi sorhadi tisztek sötétszürke tábori pantallóját viselte, többnyire piros csíkkal vagy szegéllyel. A fiatal tisztek egy része csizmába húzva tovább hordta régi világoskék legénységi nadrágját és nem volt ritka az egyszerű szürke csizmanadrág sem. Így a tiszti nadrágoknál a búzavirágkék és a szürke bő nadrág (lovasított változat, csizmába húzva) vagy a pantalló (csizmán kívül hordva) is elfogadott.

4. Csizma

A tisztek felül ívelten kivágott magyar csizmát viseltek, a galambkosár színe fekete és nincs a sorgyalogosi sárga színű szalag sem rajta. A szürke színű pantalló alá a rövid szárú csizmát hordták hasonlóan a sorgyalogosi tisztekhez.

5. Alsóing

Egyszerű kivitelű, bő szabású, vászonból készült ruhadarab. Magas állonyaka egy gombbal záródott.

6. Nyakravaló

A nyakvédő bőrből készült, réz csattal, mint a legénységénél. Erre húzták rá a finomvászonból készült elől fekete anyagot, a tiszteknél fehér szegéssel.

7. Köpeny, kesztyű

A tisztek sötétszürke köpenyén állógallér volt. Járt hozzá az ujjak hegyéig érő legombolható körgallér is. Vállszalagok nem voltak rajta, a gombokat pedig köpenyposztó borította. Több honvédtiszt fehér színű köpenyt hordott, többnyire piros béléssel és zsinórzattal. A tisztek 5 ujjas fehér szarvas- vagy szattyán-bőrkesztyűt viseltek.

8. Tiszti szolgálati öv

Tiszti szolgálati jelvénynek övszalagot írt elő a szabályzat. A 5,5 cm széles nemzetiszínű szalag két 24 cm hosszú szintén nemzetiszínű bojtjal volt ellátva és a derékre övezetten hordták. A bojtok egyik oldalára a magyar címer, a másikra az uralkodói névjele került. A trónfosztás utáni változatoknál már mindkét oldalán a korona nélküli címer szerepelt.

Ajánlott beszerzési forrás: Tóth Paszomány: <http://www.tothpaszomany.hu/>

9. Kard és kardbojt

A gyalogságnál inkább már csak rangjelző vagy vezényleti szerepet töltöttek be a szabályák, kardok. A tisztek 1837 M típusú gyalogostiszi szabályát használták. A hossza 950-1000 mm, a pengehossza 820-860 mm, szélessége 26-28 mm közé esett. Pengéje a szabvány szerint közepesen ívelt volt. Kengyeles markolata és fémhüvelye volt. A teljesen egyszerű pengék mellett előfordultak aranyozott, kékített pengék is, különböző maratott, vagy vésett díszítésekkel.

A tisztek egy része az ún. jurátus szabályát viselte, amelynek méretei nagyjából megegyeztek a tiszti szablyáéval, de íveltebb volt a pengéje. Az arany tiszti kardbojt mérete megegyezett a tábori öv gombjával, a zöld, ezüst és piros zsinórokkal borított gombot kívül 5,2 cm hosszú sodrott aranyrojtok fedték.

10. Csatlék

Az atillán kívül használták a 2,6 cm szélességű, vörös bagariabőr szíjat (csatlékot), amely a kard tartására szolgált. A szíjat fekvő S alakú kígyót formázó horog fogta össze. A tisztí kardtartó skarlátpiros bőrből készült, szélein aranyfonállal átvarrva.

11. Tisztí bőrtáska

A korabeli rajzokon sok tiszt vállán látható egy női kézitáskára emlékeztető bőrtáska, amelynek hosszú szíját a bal vállra vetve hordták, ebben tartották személyes dolgaikat. Ez egy 25 cm széles, 23 cm magas barna bőrtáska, belül cinóbervörös béléssel és középen elválasztva készült, tetején kulccsal zárható pántolás és két hordkarika található, amelybe a vállszíjakat kapcsolták.

Kitüntetések:

A MHKHSZ rendezvényein, és az olyan eseményeken, ahol fontos a korhűség betartása, az iránymutatás a különböző hagyományörző kitüntetések, emlékérmek, jelvények mellőzése. Egyedül a szabadságharc katonai érdemjel II. és III. osztályának (Az I. osztályú fokozatot csak Bem és Görgey tábornokoknak adományozták) eredeti vagy másolt darabjainak viselése lehetne korhű (*az eredetiknek múzeumban lenne helye, másolat készítőről nem tudunk*).

A rendezvényeken és minősítő vizsgákon kizárólag a korhű és a viselője által kiérdemelt kitüntetések viselése megengedett.

Küllemi bírálati szempontok:

- **Korhűség:** A korabeli szabályzatok, leírások előírásaihoz és fennmaradt eredeti egyenruhák, felszerelésekhez való hasonlóságot kell pontozni.
- **Egységesség:** Figyelembe véve a rendfokozattal bíró személyekre és a legénységre vonatkozó előírásokat, a vizsgált csapat egységes megjelenését kell pontozni, küllemi elemenként. (pl. a nem teljesen korhű csákók vagy felszerelések is lehetnek egységesek, ellenben a korhű, de különböző színárnyalatú ruhadarabok rontják az egységet)
- **Állapot:** Az elhasználódás mértéke (pl. ruházat fakultsága, rozsdagödrös sarkantyú vagy kardhüvely, elhasználódott kardbojt, töredezett bőrkatrészek, stb.) vizsgálandó.
- **Tisztaság, ápoltság, karbantartottság:** A kifakult ruházat is lehet tiszta és gyűrődésmentes, a nem teljesen korhű csizma is ragyoghat vagy a rozsdagödrös kard sem feltétlenül rozsdás. Ellenben az egységes, korhű és jó állapotú felszerelés is lehet elhanyagolt, ápolatlan.

Összeállította: Berlinger Gábor

Jóváhagyta: Dr. Baczoni Tamás őrnagy, főmuzeológus, Hadtörténeti Intézet és Múzeum

Felhasznált irodalom:

Bárczy Zoltán – Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege (Corvina, 1986)

Udovecz György: A magyar katona (Tortoma, 2014)

Csikány Tamás-Eötvös Péter-Németh Balázs: A szabadságharc kézi lőfegyverei (Kossuth, 2012)